

یک برنامه آموزش مهارت‌های اجتماعی برای نوجوانان مبتلا به اختلالات طیف اتیسم چه مولفه‌هایی دارد

سعید صادقی^۱؛ دانشجوی دکتری روان‌شناسی بالینی، دانشگاه شهید
بهشتی
دکتر حمیدرضا پوراعتماد؛ استاد گروه روان‌شناسی، دانشگاه شهید
بهشتی
دکتر جلیل فتح‌آبادی؛ دانشیار گروه روان‌شناسی، دانشگاه شهید
بهشتی

مقدمه: مشکلات درگیر شدن در تعاملات اجتماعی یک نگرانی اصلی برای کودکان و نوجوانان مبتلا به اتیسم با عملکرد بالا یا سندرم اسپرگر می‌باشد (کونینگو همکاران، ۲۰۱۳). درحالی‌که تصور می‌شود ضریب هوشی این افراد در دامنه متوسط و یا بالاتر از متوسط قرار دارد، اما نقایص اجتماعی عمده‌تر در روابط متقابل اجتماعی، شناخت اجتماعی و کاربرد زبان نشان می‌دهند (ژورژ و همکاران، ۲۰۰۰، آدامز و همکاران، ۲۰۰۲، داونز و اسمیت، ۲۰۰۴). شواهد گسترده‌ای نیز نشان داده‌اند که عدم کسب مهارت‌های اجتماعی و عدم تعمیم این مهارت‌ها اغلب سبب بروز چالش‌های بزرگی برای کودکان و نوجوانان با اختلال طیف اتیسم می‌گردد (گانتمن و همکاران، ۲۰۱۲). پژوهش‌های فراوانی نشان داده‌اند که مشکلات نوجوانان مبتلا به اختلال طیف اتیسم سبب تجربه تنهایی ناشی از ایجاد و حفظ روابط اجتماعی و مشکلات سلامت روان می‌گردد. در نوجوانی، خود پنداره آن‌ها با فقدان حمایت اجتماعی مثبت از طرف همسالان، دوستان و والدین همراه می‌شود (همفری و سیمز، ۲۰۱۰: لاسگارد و همکاران، ۲۰۰۹). تنهایی و کیفیت دوستی ضعیف در این جمعیت با افسردگی همبستگی مثبت بالایی نشان داده است (وایتهاوس و همکاران ۲۰۰۹) که به‌نوبه خود با توانایی اجتماعی پایین، اضطراب و گوشه‌گیری اجتماعی مرتبط می‌باشد (وایت و همکاران، ۲۰۱۰). این افراد با چالش‌های اجتماعی منحصربه‌فردی در زمینه‌های تحصیلی، محیط کار، اشتغال و اجتماع روبرو می‌باشند. یافته‌های پژوهشی همچنین حکایت از نیاز مبرم ارائه آموزش مهارت‌های اجتماعی به‌منظور بهبود روابط اجتماعی و افزایش میزان بهزیستی روان‌شناختی در این جمعیت آسیب‌پذیر دارند (استرلینگ و همکاران،

¹ Saeidsadeghi.psychologist@gmail.com

۲۰۰۸: اشتایرمان، (۲۰۰۷)، اما متأسفانه مطالعه مدون و استاندارد که به بررسی و شناسایی مؤلفه‌ها و مهارت‌های اجتماعی موردنیاز کودکان و نوجوانان با اختلال طیف اتیسم در فرهنگ ایرانی پرداخته باشد و رهنمودهایی عملی برای تدوین برنامه‌های آموزش مهارت‌های اجتماعی متناسب برای این افراد پرداخته باشد تاکنون در فضای علمی کشور منتشر نگشته است. باید توجه داشت که بسته‌های آموزش مهارت‌های اجتماعی می‌بایستی با توجه به وضعیت (مؤلفه‌های) فرهنگی و اجتماعی ما انطباق یابند؛ بنابراین آموزش مهارت‌های اجتماعی باید با نیازهای فردی و استانداردهای اجتماعی جامعه و همچنین انتظارات والدین در مورد مهارت‌های اجتماعی فرزندشان منطبق گردد که این خود پیچیدگی‌هایی را برای پژوهشگران و مربیان درزمینه تدوین، اجرا و نظارت بر پروتکل‌های آموزشی مناسب و اثربخش به وجود می‌آورد (دی‌ماته‌ا و همکاران، ۲۰۱۲).

روش: جهت انجام پژوهش حاضر، روش‌کیفی در نظر گرفته شد به این دلیل که پژوهشگران به دنبال دستیابی به مؤلفه‌های مهم آموزش مهارت‌های اجتماعی از نظر ادبیات پژوهشی و دیدگاه‌های والدین و مربیان در مورد مؤلفه‌های مهم آموزش مهارت‌های اجتماعی برای نوجوانان بودند. پژوهش حاضر از نوع تحلیل محتوای قراردادی می‌باشد. در این مطالعه ابتدا به بررسی ادبیات نظری و پژوهشی در حیطه آموزش مهارت‌های اجتماعی پرداخته شد و تعداد ۱۰ بسته آموزش مهارت‌های اجتماعی و ۸ چکلیست اندازه‌گیری مهارت‌های اجتماعی استخراج شد.

یافته‌ها: مؤلفه‌های استخراج‌شده در سه منبع (بسته‌ها و چکلیست‌ها، نظرات مربیان و نظرات والدین) و تحلیل نتایج به دست آمده از سه منبع و ادغام آن‌ها نشان داد که مهم‌ترین مؤلفه‌های یک برنامه آموزشی مناسب برای آموزش مهارت‌های اجتماعی به نوجوانان مبتلا به اختلال طیف اتیسم در فرهنگ ایرانی به ترتیب اولویت عبارت‌اند از: برقراری ارتباط (۰/۵۲)، دوستیابی (۰/۲۴)، پیروی از قوانین (۰/۲۴)، ابزار نظر (۰/۱۵)، مهارت‌های بازی گروهی (۰/۱۳)، تعامل با جنس مخالف (۰/۱۱)، دفاع از حقوق خود (۰/۱۱)، رازداری (۰/۷) و رعایت نوبت (۰/۷) بودند.

بحث و نتیجه‌گیری: در فرایندهای اجتماعی شدن، هر فرد با فراگیری مهارت‌های اجتماعی، مهارت‌های ضروری زندگی در حوزه رفتارهای فردی- اجتماعی در جامعه را می‌آموزد و همزمان با آن توانایی ایجاد ارتباطات مؤثر در جنبه‌های رسمی، فردی و سازمانی را یاد می‌گیرد. فرایند اجتماعی شدن و کسب مهارت‌های اجتماعی

به هیچ عنوان جدا از حیطه فرهنگی- اجتماعی جامعه نیست. انواع مهارت‌های اجتماعی لازم و مناسب برای زندگی در جوامع مختلف یکسان نیست؛ بنابراین آموزش مهارت‌های اجتماعی باید با توجه به نیازهای فردی، استانداردهای اجتماعی و انتظارات والدین در مورد مهارت‌های اجتماعی فرزندشان صورت گیرد و اهداف و مؤلفه‌های این آموزش با مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه‌ای که فرد در آن زندگی می‌کند منطبق باشد. در این پژوهش نیز در اولویت‌بندی مؤلفه‌ها در نتایج تحلیل بسته‌های آموزشی و چکلیست‌ها و مقایسه آن‌ها با مؤلفه‌های مهم از دیدگاه والدین و مربیان تفاوت‌هایی دیده می‌شود که در تبیین این تفاوت‌ها شاید به توان به نقش فرهنگ و تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی کشور ما با کشورهای دیگر که این بسته‌های آموزشی با توجه به نیازمندی‌های افراد آن و هنجارهای آن ساخته شده است اشاره کرد و یا به تفاوت در انتظارات والدین از توانایی‌های اجتماعی نوجوانان با انتظارات مربیان از مهارت‌های اجتماعی موردنظر اشاره کرد. بدون شک تلفیق نظرات منابع موجود که نقش مکمل همدیگر را دارند بسیار سودمند می‌باشد. در این پژوهش، تحلیل نتایج به دست آمده از سه منبع و ادغام آن‌ها نشان می‌دهد که مهم‌ترین مؤلفه‌های یک برنامه آموزشی مناسب برای آموزش مهارت‌های اجتماعی به نوجوانان مبتلا به اختلال طیف اتیسم در فرهنگ ایرانی به ترتیب اولویت عبارت از: برقراری ارتباط، دوستیابی، پیروی از قوانین، ابزار نظر، مهارت‌های بازی گروهی، تعامل با جنس مخالف، دفاع از حقوق خود، رازداری و رعایت نوبت می‌باشند.

واژه های کلیدی: مهارت‌های اجتماعی، مؤلفه‌ها، نوجوانان مبتلا به اختلال طیف اتیسم، فرهنگ ایرانی.